

ARTIKKELI

Kukkos sauna, Laivasaari ja muita muistoja

Erään pienen saunan ja sen edesmenneen rakentajan monumentin hahmottelua

Hanna Vahvaselkä

Taideyliopiston Kuvataideakatemia

Abstrakti

Artikkelin lähtökohta on Outokummun Juojärven rannalla sijaitsevassa pienessä Kukkos saunaksi nimetyssä paikassa sekä muutamissa muistin esineissä, joita edesmenneet perheenjäsenet ovat jälkeensä jättäneet. Artikkelin nojaa taiteelliseen tutkimukseen, jossa puumateriaalin kanssa työskennellen pohditaan materiaalin ja muistin yhteen kietoutumista: millaista muistia esineet ja materiaalit kantavat, mitä avaavat, tuovat näkyväksi ja piirtävät esiin. Tutkimuksessa materiaalisuus toimii muistelun affektiivisena lähtökohtana, muistelun välineenä, muistelun kohteena ja myös muistelun mahdollistajana. Myös materiaali muistaa ja taiteellisille tutkimusmenetelmille tyypilliseen tapaan kaikki muistaminen ei artikuloidu sanoina ja käsitteinä. Puisen narratiivin kautta yritetään ymmärtää menneisyyttä, tehdä läsnä olevaksi sitä, mikä on poissa ja hidastaa muistojen haalistumista. Yhdessä puisten teosten kanssa tämä artikkeli hahmottelee Kukkos saunasta eräänlaista topografista menneisyyden ja muistin tilallista esitystä, puista monumenttia.

Avainsanat: taiteellinen tutkimus, muisti, monumentti, muistiesine, materiaalisuus, puinen narratiivi

Mytystä monumentiksi

Olohuoneemme komea limoviikuna on nimeltään Elsa. Se on peritty Elsalta, joka oli hankkinut kasvin hieman ennen kuolemaansa. Elsa viihtyy meillä. Se ei ole kastelun suhteen kovinkaan tarkka ja katselee mielellään ikkunasta pihamme vanhoja mäntyjä. Välillä käyn Elsan kanssa suihkussa. Silloin pesen yksitellen kaikki sen lehdet. Elsan juurella, muutaman matkamuistoksi tuodun kiven päällä lepää ruskea muovinen torakka. Torakan sain itselleni Elsan siskon Toinin kuolinpesästä. Aina torakkaa katsellessani muistan, miten Toinin kanssa luulimme sitä oikeaksi ja koitimme tappaa sen harjalla hakaten. Olen perinyt myös Liisa-mummon käsitoita, Aune-mummon astioita, Eko-serkun valokuvat ja Aino-tädin lottokoneen. Niin, ja sitten kokonaisen saunan täynnä ylisukupolvisia kädensijoja, joista kerron tässä artikkelissa tarkemmin.

Kafkan (1977, 85–86) novellissa *Perheenisän huoli*, Odradek on eräänlainen tarkoitukseton puusta ja langoista muodostunut mytty. Ei ole aivan selvää, onko Odradekiä edes olemassa,

mutta ajatus siitä, että se elää havainnoitsijaansa kauemmin, tuntuu perheen isästä tuskalliselta. Meistä lähes kaikilla pyörii nurkissamme erilaisia esineitä ja asioita, jotka olemme perineet ja joita säilytämme muistoina menneiltä sukupolvilta. Jotkut niistä on aseteltu esille arvopaikoille, jotkut ovat käytössä arjessamme, osa lojuu tarpeettomana laatikon pohjalla nousten sieltä aika ajoin kummittelemaan. Nämä esineet tuntuvat kantavan mukanaan muistoja niitä valmistaneista ja käyttäneistä ihmisistä sekä siitä, millaisissa tapahtumissa ne ovat olleet osallisina. Se mitä, ketä ja miten muistamme, materialisoituu näissä esineissä ja niihin ”tuntuu latautuneen menneisyyden voimaa” (mm. Mäntylä 2019, 8–9, 13, 71).

Tässä artikkelissa pohdin muutamia muistin esineitä ja muita myttyjä, joita edesmenneet perheenjäsenet ovat jälkeensä jättäneet. Artikkelini nojaa omaan taiteelliseen työskentelyyni puukuvanveistäjänä ja erityisesti teoksiini *Haavat. Haparoivia ajatuksia maisemasta ja maisemassa* (2024) sekä *Laivasaari ja muita muistoja* (2024). Teokset ovat puisia installaatioita, jotka ovat syntyneet Outokummun Juojärven rannalla sijaitsevan pienen Kukkosaunaksi nimetyn paikan ympäristössä ja ympäristöstä, sekä sieltä löytyneistä puisista, käsin veistetyistä esineistä ja muusta puumateriaalista. Teokset ovat osa taiteellista tutkimusta, jossa pohdin materiaalin ja muistin yhteen kietoutumista: millaista muistia esineet ja materiaalit kantavat, mitä avaavat, tuovat näkyväksi ja piirtävät esiin?

Kuva 1. Mytty, osa installaatiosta *Laivasaari ja muita muistoja*. Kuvaaja: Hanna Vahvaselkä 2024.

Taiteellinen tutkimus on taiteilijan ammatin harjoittamista ja sen käsitteellistä selkeyttämistä (Varto 2017, 36). Taiteellisessa tutkimuksessa ei tutkita teoksia, vaan taiteilija tutkii teoksillaan valitsemaansa tutkimuskysymystä tai mieltään askarruttavaa aihetta. Taiteellinen työ ja taiteellisen työn tulokset voivat siis olla sekä tutkimuksen kohde, aineisto, metodi, tutkimuksen tulokset, tutkimustulosten esittely tai kaikkea tätä yhtä aikaa (ks. myös esim. Arlander 2013, 14; Gröndahl 2024). Taiteellisessa tutkimisessa tietäminen syntyy ja sitä arvioidaan ja artikuloidaan toiminnassa: teoksilla on erityinen elimellinen rooli tiedonmuodostuksessa (Varto 2017, 84–85, 93–94).

Teoksissani *Haavat. Haparoivia ajatuksia maisemasta ja maisemassa* (2024) sekä *Laivasaari ja muita muistoja* (2024) olen purkanut osiin omia havaintojani Kukkosaaunasta ja sitä ympäröivästä maisemasta, tietoja alueesta ja sen historiasta, lainattuja intiimejä muistoja, keräämääni ja löytämääni puumateriaalia, sekä vanhojen valokuvien sisältämää informaatiota ja työstänyt näitä uusiksi muodoiksi; rakentanut ja järjestänyt näitä uudestaan. Näin syntyneissä teoksissa erilaiset aineelliset elementit yhdessä kädenjälkeni kanssa muodostavat materiaalisia merkitysten kokoonpanoja, joita voi tulkita puisiksi tarinoiksi (Iovino ja Oppermann 2014, 7). Puisen narratiivin kautta pyrkimykseni on ymmärtää menneisyyttä, tehdä läsnä olevaksi sitä, mikä on poissa ja hidastaa muistojen haalistumista.

Materiaaliin sidotut tutkimusmenetelmät eivät avaa jälkikäteen vain tutkittavaa ilmiömaailmaa, vaan ovat keskeisessä asemassa tutkittujen ilmiöiden tuottamisessa. Taiteilija-tutkijana en ole tutkimuksessani ulkopuolinen tarkkailija, vaan uutta luova osa kokonaisuutta, jota pyrin myös samalla ymmärtämään (vrt. Iovino ja Oppermann 2014, 9; Woodward 2020, 29). Kohdallani taiteilijan työ ja taiteellinen tutkimus näyttäytyvät eräänlaisena siivoamisena, jossa liikun keskellä perinteitä ja muistin kerrostumia, purkaen ja uudelleen järjestäen ylisukupolvisia odotuksia, malleja ja tarinoita. Siivoamisen lisäksi metodeinani on toiminut vuoleminen, talttaaminen, maisemassa kulkeminen, laiturilla istuminen ja taidekirjoittaminen.

Samaan aikaan kun tutkimukseni on omasta kokemuksellisuudesta nouseva ja nojaa puhtaasti omaan taiteelliseen praktiikkaani, sovittelee tämä artikkeli sitä myös erilaisiin teoreettisiin keskusteluihin ja erityisesti uusmaterialistisiin viitekehyksiin. Tutkimukseni keskeinen käsite ”muisti” yhdistää niin mikro- kuin makrotasolla muistelun ja muistumien kautta tutkimukseni muistitietotutkimuksen ja kuolemantutkimuksen kenttään. Siinä missä muistitietotutkimuksessa huomio on perinteisesti keskittynyt muistamisen kerronnallisen sekä kielellisen muodon kysymyksiin (Savolainen ym. 2020, 65), omassa tutkimuksessani muistaminen lähtee liikkeelle puumateriaalista ja etenee sen kanssa työskentelyyn. Materiaalisuus toimii siis niin muistelun affektiivisena lähtökohtana, muistelun välineenä, muistelun kohteena, kuin myös muistelun mahdollistajana. Erona muuhun akateemiseen materiaalisuuden kulttuurin tutkimukseen tutkimuksessani myös materiaali muistaa, ja taiteellisille tutkimusmenetelmille tyypilliseen tapaan kaikki muistaminen ei artikuloitu sanoina ja käsitteinä.

Artikkelin teksti on osittain kaunokirjallista, osittain fragmentaarista ja se ottaa vapauden harhailla haparoiden aiheissaan. Taiteellisessa tutkimuksessa kirjoittamisella ja sen muodolla on väliä (esim. Elo ym. 2023, Caduff ja Wälchli 2019). Mikä rooli kirjoitetulla tekstillä on suhteessa teoksiin, miten kirjoittaa materiaalisista, kehollisista ja sanattomista prosesseista siten, että materiaalisuus ja kokemuksellisuus tulisi näkyväksi myös tekstissä, tai miten käyttää sanoja ja kieltä niin, että näkymätön ja poissaoleva saavat muodon mielikuvissamme (vrt. Woodward 2020, 161; Pollock 1998, 85)?

Uusmaterialistisessa paradigmassa kieltä ja todellisuutta, merkitystä ja ainetta ajatellaan kokonaisvaltaisesti yhteen kietoutuneina (mm. Iovino ja Oppermann 2014). Myös taiteen asiantuntijoiden käyttämässä ja taiteelliseen tutkimukseen liitettyssä taidekirjoittamisessa sisällön ja muodon kietoutuminen yhteen on tavoiteltavaa. Taidekirjoittaminen ei pelkästään käsittele jotakin, vaan teksti myös esittäytyy jonakin (Elo ym. 2023, 2).

Tämän artikkelin voi siis nähdä lähtökohtana ja taustana teoksilleni, jälkikäteen syntyneeksi reflektioksi, mutta myös omaksi materiaaliseksi toimijaksi osana teoksiani ja niihin liittyvää taiteellista tutkimusta. Toisiinsa yhteen liitettyinä puiset teokseni tämän artikkelin kanssa hahmottelevat Kukkosaunasta ja sen jo edesmenneestä rakentajasta eräänlaista topografista menneisyyden ja muistin tilallista esitystä (Gonzales 1995; Karjalainen 2006): kukkosaunan puista monumenttia.

Taustoitin artikkelia aluksi monumentin ja muistiesineiden tematiikalla. Tämän jälkeen esittelen teokseni *Haavat. Haparoivia ajatuksia maisemasta ja maisemassa* (2024) ja *Laivasaari ja muita muistoja* (2024). Lopuksi sidon muistin tematiikan ja uusmaterialistisen ajattelun yhteen. Tärkeänä taustana tutkimukselleni, puisille teoksilleni ja erityisesti tälle artikkelille on toiminut Jarno Valkosen (2022) ympäristösosiologinen teos *Mökin kanssa ajattelu* ja virolaisen semiootikon Valdur Mikitan (2018) teos *Kantarellin kuuntelemisen taito*.

Monere mens

”Sehän on vähän niin kuin monumentin negaatio”, totesi ystäväni Mikkelin hiidenkirkusta, kun suunnittelin puista väliaikaista taideteosta sen vieressä olevaan puistoon vuonna 2022. Tästä ystäväni lausahduksesta sai nimensä tutkimussuunnitelmani *Monumentin negaatio ja murtuman merkityksiä*, kun myöhemmin samana vuonna hain jatko-opiskelijaksi Taideyliopiston Kuvataideakatemiaan tohtoriohjelman.

Sana ”monumentti” tulee latinan kielen sanoista *monere* (muistaa) ja *mens* (mielessä). Suomen kielessä monumentti viittaa arkkitehtuuriin, rakennustaiteelliseen teokseen tai suureen kokoon (Kormano 2014, 49), mutta omassa tutkimuksessani monumentit ovat monumentaalisen mahtailun sijaan yksinkertaisesti muistiin sidottuja kuvataiteen teoksia, joita lähestyn ekologisesta, eettisestä ja kokemuksellisesta näkökulmasta. Siinä missä kansalliset ja kulttuuriset monumentit tuovat esille yhteisön ja yhteiskunnan kulttuurisia painotuksia, muovaavat kansallista identiteettiä ja sulkevat monet kansallisiin kertomuksiin samaistumattomat ihmisryhmät ulkopuolelle (mm. Kormano 2014; Björn ja Davydova-Minguet 2022), omassa taiteellisessa tutkimuksessani muistiin sidotut teokset ovat ei jähmeitä, ei kiveen kirjoitettuja, ei nationalismiin sidottuja, ei kansallista ylemmydentuntoa legitimoivia, ei institutionaalisia, ei jalustalle nostettuja, vaan eräänlaisia rajaobjekteja, jotka ulossulkemisen sijaan yhdistävät, neuvottelevat, välittävät, kutsuvat äärelleen ja mahdollistavat monenlaista ymmärrystä ja monenlaisia, myös pieniä ja yksityisiä kohtaamisia.

Kansallisia ja kulttuurisia monumentteja ajatellaan yleisesti kollektiivisina muistin esineinä, mutta muistiesineiksi eli ”mementoiksi” voivat osoittautua myös hyvin pienet, intiimit, henkilökohtaiset, sattumanvaraiset ja yllättävän arkiset esineet (esim. Hahl 1995; Kokko 2007, 38–39). Omaan menneisyyteen liittyvän esineen näkeminen kirpputoripöydällä voi avata haavoja ja herättää historian henkiin yhtä lailla kuin patsas puistossa. Lähiympäristöön kerättyjen muistiesineiden avulla muistoja pidetään yllä joko tietoisesti tai tiedostamatta, ja ne voivat myös toimia ”aikuisten transitionaaliobjekteina” rauhoittaen läsnäolollaan ja antamalla tunteen juurista ja kodista (Gonzales 1995, 145). Muistiesineiden avulla pidämme myös edesmenneet luonamme.

Kun ihminen kuolee, jää jälkeen usein kasoittain tavaraa. Arvokkaimmat niistä jaetaan perillisten kesken, loput viedään kirpputoreille, kierrätetään edelleen tai siivotaan kaatopaikalle. Olen ollut tyhjentämässä ja seuraamassa sivusta usean kuolinpesän tyhjennystä ja hämmästellyt, miten paljon kuppeja, kippoja ja rättejä ihminen onnistuu keräämään elämänsä aikana. Olen myös selaillut Berliinin Mauerparkin kirpputorilla valtavia valokuvakasoja tuntemattomista ihmisistä, ja todistanut Helsingissä asuessani, miten roskalavalle kannetaan edesmenneiden vuosikymmenten aikana tehtyjen ulkomaanmatkojen huolellisesti arkistoitua aineistoa: muistiinpanoja, matkalippuja, karttoja, matkaesitteitä ja negatiiveja. Kirpputorit, jäteasemat ja roskalavat pursuavat hylättyjä muistoja.

Kuolinpesistä kierrätettyjä esineitä ja asioita; valokuvia, papereita, jäänteitä ja jätteitä on käytetty materiaalina ja lähtökohtana lukuisissa nykytaiteen teoksissa (esim. Boltanski, Mesa-Bains, Pälviä, Helin, Saloranta, Hiltunen). Myös oma näyttelyni *Perintö* (2016) rakentui aikoinaan anoppini kuolinpesän arkisia puisia esineitä hyödyntäen ja teokseni *Erään ylisukupolvisen murhenäytelmän rekonstruktio* (2019) lähtökohtana oli mummoltani peritty, sodassa kuolleelta nuoruudenrakkaudelta lahjaksi saatu koru. Perittyjen ja kierrätettyjen materiaalien kautta taiteessa pohditaan suhdetta edesmenneisiin, käsitellään omaa luopumiseen liittyvää surua ja tuodaan esiin ylisukupolvisia tarinoita ja muistoja. Ne ovat myös osa identiteettityötä ja nostalgista suhtautumista menneeseen. Käytettyyn ja kierrätettyyn materiaaliin tuntuu liittyvän myös aivan erityinen nostalginen tuntoisuus. Esimerkiksi kuvanveistäjä Kaarina Kaikkonen (2014) on todennut, että monien teoksissaan käytettyjen kierrätettyjen takkien ”sisällä on ollut lämmin, rakastava sydän”.

Kukkosauna autotopografiana

Omissa teoksissani *Haavat. Haparoivia ajatuksia maisemasta ja maisemassa* (2024) sekä *Laivasaari ja muita muistoja* (2024) lähdin liikkeelle Outokummun Juojärveltä, josta perimme vuosia sitten pikkuruisen saunan. Sauna on rakennettu 1980-luvulla tontilta itse kaadetuista puista, maalattu punamullalla, ikkunoihin tehty somat suljettavat luukut ja katon alle valkoiset koristeelliset otsalaudat. Myös tontin polut ja pengerrykset on joskus pieteetillä tehty järvestä nostetuista ja itse halkaistuista kivistä. Sauna on nimetty

Kukkosaunaksi sen katolla keikkuvan kukonmuotoisen tuuliviirin mukaan. Kaikki saunan itse huolellisesti käsityönä tehdyt arkiset esineet, lauteet, puiset ovenkahvat, koukut, pöydänjalat, kellot, kupit ja kipot on säilytetty sellaisenaan paikan rakentajan jäljiltä.

Artikkelissaan "Autotopographies" Jennifer A. Gonzáles (1995, 133) kirjoittaa, miten palkinnot, valokuvat, matkamuistot, perintökalleudet, uskonnolliset kuvakkeet ja lahjat voivat muodostaa kodeissamme järjesteltyjä "muistin materiaalisia maisemia". Tällaista identiteetin tilallista esitystä hän kutsuu autotopografiaksi tai jopa "itsen museoksi". Gonzalesin (1995, 140, 147) mukaan autotopografia on sekoitus kuvitteellisia muistoja ja faktuaalista historiaa upotettuna materiaaliin esineisiin; muistin juuret löytyvät konkreettisista asioista, kuten tiloista, eleistä, kuvista ja esineistä.

Olen vuosien varrella tarkastellut Kukkosaunaa ja sen ympäristöä rakentajansa autotopografiana. Yleensä erilaisten muistiesineiden merkitys on sidoksissa niitä valmistaneisiin tai käyttäneisiin ihmisiin (Hahl 1995), mutta en itse ole koskaan tavannut jo aikaa sitten edesmennyttä saunan rakentajaa, eivätkä muutkaan paikkaan liittyvät muistot ole omiani. Asiat ja esineet ovat kuitenkin pikkuhiljaa heränneet eloon ja olen alkanut miettiä, millaista muistia kaikki nuo puiset käsin veistetyt kahvat, koukut, tontin polut, penkereet ja kiveykset sisältävät.

Voinko lukea työn jäljistä jotain edesmenneestä paikan rakentajasta, hänen luonteestaan, mieltymyksistään ja suhteestaan luontoon ja ympäristöön? Mitä kertoo se, miten saunan paikka on valittu? Entä se, miten maata on muokattu. Miten paljon aikaa on vienyt otsalautojen koristekuvioiden näpertely, ja mistä muusta se aika on ollut pois? Onko koukkuja ja kahvoja vuoltu todelliseen tarpeeseen, vai onko ympäristöstä löytyneet kiertyneet oksat kutsuneet tekemään aina uuden ja vielä sitten seuraavan? Entä mitä koko ympäristö kertoo ajan muotivirtauksista, edellisistä sukupolvista tai mökkikulttuurista yleensä? Kukkosauna ei ole lajissaan ainutkertainen. Pieniin sähköttömiin mökkeihin, ja niiden tontit täyttäviin pikkuruisiin saunoihin, maakellareihin, puuvajoihin, aittoihin ja kesäkeittiöihin törmää yhä tämän tästä. Joskus lempipaikassa on totuttu rentoutumaan jatkuvien uusien rakennusprojektien parissa.

Laiturilla istuessani ajatukseni ovat kulkeneet vielä kauemmaksi: Millaista muistia on sitoutunut avaraan järvimaisemaan? Kuka on katsonut samaa laivanmuotoista saarta ennen minua? Ketkä rannalla ovat kalastaneet? Mitä nähneet? Mistä haaveilleet? Entä mitä alueen puut, saaret, vesi tai rannat kertovat ajasta ennen ihmistä tai sanoja? Menneisyydestä on paikkaan jäänyt jäljelle voimakas tuntu siellä eläneistä ja toimineista ihmisistä ja ei-ihmisistä sekä kokonaisista geologisista aikakausista, jotka ovat olleet osallisina sekä yhteisten että henkilökohtaisten muistojen rakentumisessa.

Teoksissani *Haavat. Haparoivia ajatuksia maisemasta ja maisemassa* (2024) sekä *Laivasaari ja muita muistoja* (2024) olen purkanut osiin edellä mainittuja havaintojani ja ajatuksiani Kukkosaunasta, sen esineistä ja ympäristöstä, ja rakentanut ja järjestänyt materiaalia uudestaan. Teokset ovat puisia installaatioita, joihin olen käyttänyt Juojärveltä

ja Juojärvestä löytynyttä puuta ja myös omien vanhojen teosteni materiaaleja uudelleen kierrättäen. Teokset ovat syntyneet sekä työhuoneellani Mikkelissä että suurelta osin myös Juojärvellä, pienen sähköttömän Kukkosaunan pihalla, ulkona työskennellen.

Kuva 2. *Haavat. Haparoivia ajatuksia maisemasta ja maisemassa*. Teoksen muodosti kuusi osaa: Keskustelu laiturilla, Haavat, Laivasaaari, Vastaranta, Rantatöyräs, Esi-isä ja Hedelmät. Kaikki osat ovat haapapuuta. Kuvaaja: Kimmo Brandt.

Haavat. Haparoivia ajatuksia maisemasta ja maisemassa

Installaatio *Haavat. Haparoivia ajatuksia maisemasta ja maisemassa* (kuvat 2 ja 3) rakentui taiteellisen tutkimuksen näyttelyyn nimeltä *Kynsiä ja kytköksiä -kaikki maailman aistittava*, joka pidettiin Kuvataideakatemia Kuva/Tila galleriassa Helsingissä tammikuussa 2024. Teos kietoutui Kukkosaunan vierestä kaatamani haavan ympärille ja käsitteli erityisesti omaa suhdettani paikkaan, paikan topografiaa ja siihen liittyvää ylisukupolvista muistia.

Kirjoitin teoksen synnystä työpäiväkirjaani näin:

”Kesäkuussa 2023 kaadoin Outokummun Juojärven rannasta 9 metriä ja 15 cm pitkän haavan. Haapa oli vuosirenkaiden mukaan noin 30-vuotias ja katsellut järvimaisemaa lukuisien vastaavien yksilöiden, sekä joidenkin paljon itseään vanhempien haapojen, mäntyjen ja koivujen kanssa paljon kauemmin kuin minä. Itse kävin paikalla ensimmäisen kerran kesällä 2002. Aluksi paikka oli minulle vieras, ehkä hieman jopa torjuva. Se oli osa

toisten ihmisten tarinoita ja muistoja. Olen kuitenkin harjoitellut kiinnittymistä maisemaan ja vuosien varrella oppinut olemaan siellä. Työskentely haavan kanssa on osa tätä prosessia. [– –]

Elokuussa kuljettelin 9-metristä haapaa järvimaisemassa ja tavoittelin sillä kohti edessä avautuvaa pikkuruista Laivasaarta. Vanhojen valokuvien ja tarinoiden mukaan Laivasaari on näyttänyt jokseenkin samanlaiselta vuosikymmeniä. Siinä kasvaa kaksi puuta. Aivan solmuunmennyt mänty ja neuroottisen näköinen, pois päin pyrkivä koivu. [– –]

Syksyllä 2023 vein haavan viideksi osaksi paloitetuna työhuoneelleni. Työhuoneella olen järjestellyt palasia ja koonnut yhteen myös muuta työhuoneeltani löytynyttä haapapuista materiaalia. Olen sorvannut ja vuollut lisäosia ja koittanut rauhassa katsella, mihin suuntaan materiaali alkaa teosta kuljettaa. Erityisesti olen nautiskellut kourutaltojen liikkeestä puiden pinnalla ja haavan puhtaasta vaaleasta väristä.”

Kuva 3. Yksityiskohtia installaatiosta *Haavat*. *Haparoivia ajatuksia maisemasta ja maisemassa*. Kuvaaja: Kimmo Brandt 2024.

Laivasaari ja muita muistoja

Teoskokonaisuus *Laivasaari ja muita muistoja* (kuvat 1, 4 ja 5) oli esillä pienessä yhteisnäyttelyssä Galleria Uudessa Kipinässä Lahdessa huhtikuussa 2024. Teoksessa hahmottelin käsityön ja materiaalin kautta eräänlaista topobiografista muotokuvaa Kukkosauunan rakentajasta.

”Topobiografia” on kulttuurimaantieteilijä Pauli Tapani Karjalaisen (2006, 91) lanseeraama uudissana, joka muodostuu kreikan sanoista *topos* (paikka), *bios* (elämä) ja *graphos* (kuvattu, kirjoitettu). Siinä missä biografia, elämäkerta, viittaa kirjaimellisesti elämän kulun sanalliseen kuvaukseen, kuvaa topobiografia Karjalaisen (2006, 83) mukaan ihmisen paikkasuhteita, ja sellaisia elämäkerrallisia merkityksiä, joita paikoilla inhimillisen olemisen kokonaisuudessa on. Teoksessani materiaalit, paikka ja henkilöt kietoutuvat yhteen ja kertovat omilla tavoillaan sekä itsestään että toisistaan.

Yhtenä lähtökohtana teoksessa oli puumateriaali, joka vanhan valokuvan mukaan on nostettu Juojärven pohjasta 1980-luvulla. Tästä puumateriaalista Kukkosauunan rakentaja on tehnyt kolme pientä liimalevyä, joita olen pyöritellyt työhuoneellani vuosia. Levyjen muokkaaminen tai niiden pintaan merkintöjen tekeminen on tuntunut jotenkin väärältä, enkä ole aiemmin osannut käyttää niitä mihinkään. Keväällä 2024 sain radiohiiliajoituksella selville, että levyjen puumateriaali on noin 849 vuoden ikäistä. Päädyin sijoittamaan levyt osaksi topobiografista teostani sellaisenaan ja annoin niiden kellekseen, hieman punertavan värin, syiden tiheyden, lamellien leveyden, puristimen painaumien ja höylän jälkien välittää omaa tietoaan niiden nostajasta, kasaajasta, sekä myös järvestä ja koko järviympäristöstä, sen ihmisistä ja ei-ihmistä yli kahdeksan vuosisadan ajalta.

Levyjen lisäksi teoksessa oli rannalta kerätyistä oksista itse vuolemiani kahvoja ja koukkuja sekä Kukkosauunan rakentajan osiin purettu ja uudelleen koottu takki. Takin kankaan struktuuri, liepeisiin tarttunut nöyhtä ja ompeleet muodostivat teokseen eräänlaisen aseemisen runon sekä maisemasta että siellä liikkuneesta henkilöstä. Rannalla koukkuja ja kahvoja vuollessani käsitin, että rannalla tarvepuiden työstäminen, ja kenties koko Kukkosauunan rakentaminen, lienevät olleen tekosyitä, jonka varjolla rakentaja on päässyt ”mielipaikkaansa ravitsemaan sieluaan” (vrt. Salminen ja Vadén 2024, 205).

Kukkosauunan monumentin valmistuminen on prosessi. Materiaalin työstö on vielä kesken. Kolmas teos *Maja* (2024) syntyi Kuusiston Kartanon *Lahoamisesta* -kesänäyttelyyn elokuussa 2024, ja työnimillä *Siivouspäivä* ja *Liitos* kulkevat teokset odottavat osina lopputyöstöä ja kasaamista joskus hamassa tulevaisuudessa. Näiden teosten lisäksi sekä työhuoneella että Kukkosauunalla odottaa kasoittain tontilta kerättyä materiaalia työstäjänsä: purettujen puumajojen palasia, veneen osia, pudonneita otsalautoja, kaadettuja runkoja ja vedestä löytyneitä oksia.

Kuva 4. *Laivasaari ja muita muistoja*. Teoksen muodostivat viisi osaa: Aseeminen runo, Muotokuva, Mytty, Tarttumapintoja ja Laivasaari. Kuvaaja: Hanna Vahvaselkä 2024.

Ylisukupolvinen kädenpuristus

Suomalainen taiteellisen tutkimuksen edelläkävijä ja esitystaiteilija Annette Arlander on artikkelissaan ”Performing Landscape as Autotopographical Exercise” analysoinut omia paikkasidonnaisia esitysprojektejaan, joissa hän palaa itselleen merkitykselliseen lapsuuden maisemaansa ja kävelee sen läpi säännöllisesti vuoden ajan. Toistuvaa paikalle palaamista ja toistuvia kohtaamisia maiseman kanssa Arlander (2012, 254) kutsuu autotopografiseksi harjoituksiksi. Arlanderin mukaan autotopografia voi ”itsen museon” sijaan olla myös oman paikan tai maan pinnan muotojen ja piirteiden tutkimista ja kuvaamista; ”paikan kirjoittamista itsen kautta” ja samanaikaisesti ”itsen kirjoittamista paikan kautta”. Omien sanojensa mukaan Arlander lähti rakentamaan teoksillaan muotokuvaa itselleen merkityksellisestä ympäristöstä, mutta sai lopulta aikaan omakuvan ”omista menneistä viidestäkymmenestä vuodestaan”. (Arlander 2012, 254–255.)

Samaan tapaan kuin Arlander myös minä piirrän kuvaa itsestäni suhteessa paikkaan ja aikaan hahmotellessani monumenttia Kukkosaunasta ja sen edesmenneestä rakentajasta. Huomion suuntaaminen, valinnat, työtavat, materiaalit ja teosten esillepano kertovat omista mieltymyksistäni, arvostuksistani, ihmetyksen kohteistani ja myös puukuvanveiston traditiosta enemmän kuin itse aiheestaan. Teokseni eivät ole muotokuvia, eivätkä

elämäkertoja, vaan oman taiteellisen työskentelyni kautta tehtyä narratiivia ja tulkintaa. Tulkintaa tekevä on samalla kertaa sekä vastaanottavainen että aktiivinen, ja jo aistitieto, ilmiön havaitseminen, on luonteeltaan tulkitsevaa. Tietäminen kertoo aina jotain tietäjästänsä (ks. Hautamäki 2010).

Teosteni valmistumista ohjasi lopulta oma taiteellinen praktiikkani. Olen työskennellyt käsityölähtöisenä nykytaiteilijana puumateriaalin kanssa vuosikymmeniä. Taidekäsitykseni on kauan sitten hankitun akateemisen taidekoulutuksen tulos, ja teoksissa näkyvät omat esteettiset näkemykset, mieltymykset ja valinnat. Teokseni syntyvät usein eräänlaisena yhteistyönä, jossa puu kertoo omaa tarinaansa värien, linjojen ja pintojen takana, kun taas minä kerron omani erilaisten työkalujen avulla ja materiaalia järjestellen. Teokset itsessään tuovat esiin merkityksiä ja lopulta vastaanottajat viimeistelevät työn omalta osaltaan.

Puu materiaalina puhuu omaa kieltään, jonka ymmärtäminen ei ole helppoa. Se tuo teosten valmistumiseen esteettisten elementtien lisäksi fyysisiä ja teknisiä haasteita ja rajoitteita, jotka muokkaavat ja muuttavat teosten suuntaa, ilmettä ja merkityksiä. Puuta työstäessään taiteilija ei yleensä vain muunna materiaalia oman ennakkokäsityksensä mukaan, vaan ideaa kehitetään yhdessä materiaalin ominaisuuksien ja valitun tekniikan kanssa (mm. Ziegler 2022; Mäkikoskela 2015). Materiaalia on kuunneltava tarkasti ja teokset tehtävä sen mukaan, mitä se sallii, sillä puu on täynnä yllätyksiä, sattumia, ja se ilmoittaa tämän tästä itsestään.

Materiaalin merkitykset myös muuttuvat siirryttäessä maisemasta työhuoneelle ja sen jälkeen galleriaympäristöön. Kirjassaan *Mökin kanssa ajattelu* Jarno Valkonen (2022) kirjoittaa Donna Harawayhin (1988) viitaten tiedon paikantuneisuudesta ja siitä, miten tieto on sidoksissa tietämisen paikkoihin ja niissä muotoutuviin suhteisiin. Valkonen havainnoi elämänsä mökillä Inarinjärven saarella ja tekee muistiinpanoja. Yrittäessään kirjoittaa tutkimusta muistiinpanojen pohjalta työhuoneessaan yliopistolla asiat eivät tunnu yhdistyvän mihinkään. ”Tietää toimistossa on erilaista kuin tietää mökillä, mökin kanssa”, kirjoittaa Valkonen (2022, 18). Samaan tapaan tässä keittiönpöydän ääressä, kun tuijotan tietokoneen mustia näppäimiä ja yritän avata sitä, mistä teoksissani olikaan kyse, miksi ne syntyivät ja mihin ne liittyivät, ei siitä tunnu tulevan oikein mitään. Kukkosaunan laiturilla istuessani Laivasaari puheli minulle, mustikkamättäällä oli ajatus kirkas ja tunsin edellisten sukupolvien tunnun lähelläni. Saunan jälkeen ovenkahvaan tarttuessani tuntui kuin käsissäni olisi kokonainen ylisukupolvinen muisti. Sotkuisella työhuoneellani, keltaisessa loisteputkivalossa vuotavan katon alla tai pääkaupungissa galleriavalauksessa juuriltaan katkaistuina Juojärven puut pysyvät lähes mykkinä.

Puukielillä

Elämäkerta, elämä kerrottuna, on usein kronologinen kuva siitä, miten elämä on mennyt, tai miten se olisi voinut mennä. Elettyä aikaa ajatellaan janana menneestä nykyhetken kautta tulevaan. Vaikka elämän tapahtumat ja katkonaiset muistikuvat ovat jälkikäteen

jäsennettyjä, niin ajallisesti kattavakin elämäkerta sisältää vain osan elämänsä aikaisista tapahtumista (mm. Karjalainen 2006, 88; Vilkkö 1997, 55, 113).

Kirjoitettuun elämäkertaan verrattuna autotopografia muodostaa tilallisen esityksen ihmisten tärkeistä suhteista, emotionaalisista sidoksista ja menneistä tapahtumista (Gonzales 1995, 134). Hollantilainen kulttuuriteoreetikko Mieke Bal (2002) on pohtinut autotopografisena pidetyn visuaalisen teoksen suhdetta kirjalliseen elämäkertaan. Bal (2002, 163) väittää, että monesti elämäkerrallisia elementtejä sisältäviä kuvataiteen teoksia tulkittaessa asetetaan virheellisesti taiteilijan intentioita vastaan ja tulkitaan teoksia omaelämäkerrallisina kertomuksina, jotka sivuuttavat tai jopa jättävät huomiotta sen, mikä on kuvataiteen teoksille tyypillisintä: niiden visuaalisen luonteen. Balin (2002, 170) mukaan henkilökohtaisia elementtejä sisältäviä taideteoksia ei pitäisi typistää pelkiksi elämäkerrroiksi, vaan tulisi myös muistaa, että visuaalinen ilme on osa käsitteellistä sisältöä, ja että teokset "ajattelevat" visuaalisella tavalla, eivätkä vain kuvita ennalta ajateltua.

Omat teokseni Kukkosaunasta ja sen rakentajasta eivät ole muotokuvia, eivät myöskään elämäkertoja. Monumenttinakin teoskokonaisuus on monumenteille epätyypilliseen tapaan fragmentaarinen, virtaava ja huokoinen. Konkreettisten tapahtumien yksityiskohdilla ei teoksissa ole merkitystä, vaan katsoja saa löytää omat tarinansa ja merkityksensä pirstaleiden, palasten, poikkeamien ja yksittäisten elementtien kokonaisuudesta. Merkityksensä saa myös se, mitä teoksesta on jätetty ulos ja mitä emme siitä pysty lukemaan.

Taideteoksiin liittyy aina arvoitusluonne, eikä teosten täydellinen ymmärtäminen ole tarkoituksenmukaista, ei edes mahdollista. Taideteokset eivät ole ratkaistavia arvoituksia, eikä niitä tule pyrkiä ymmärtämään hermeneuttisina objekteina, vaan sen sijaan tulisi ymmärtää teosten käsittämättömyys. Jos teoksia koitetaan tulkita niin, että poimitaan niistä elementtejä ja kerrotaan mitä elementit "oikeasti" tarkoittavat, hukkaamme itse teokset (Hautamäki 2010). Vaikka taideteokset voidaan ottaa tieteellisen tutkimuksen kohteiksi, on niillä myös omaa sanottavaa, jota ei voi koskaan tyhjentävästi käsittein ilmaista (Gadamer 2004, 210). On tärkeää tunnistaa, että myös teokset itsessään piirtävät esiin suhteita ja mahdollistavat monen suuntaisia neuvotteluja teosten merkityksenannon suhteen (Elo 2009).

Valdur Mikitan mukaan kieleemme ja kielikokemuksemme on ajan saatossa etääntynyt ruumiista ja luonnosta. Hänen (2022, 291) mukaansa maailmasta on olemassa oleellista tietoa, jota voi omaksua pelkästään "itämerensuomalaisilla puukielillä". Puukielet nostavat kehollisen kokemuksen keskiöön, ne muuttavat sanat marginaaliseksi ja pyrkivät palauttamaan kuvan ja sanan yhteyden sekä kielen ja kehon yhteyden sellaisiksi kuin ne ovat olleet "ammoisina aikoina". Suomalaisen filosofin Pauli Pylkön (2013, 168–169) mukaan taiteilija ei voi rakenteellistaa esikäsitteellisiä merkityksiä, muovailta niitä teokseksi, eikä välittää. "Esikäsitteellinen merkitys ei välity. Se syntyy, jos on syntyäkseen. Kun se syntyy, niin se on. Se ollaan." (Pylkkö, 2013, 168–169).

Kuva 5. Runo, yksityiskohta teoksesta *Laivasaari ja muita muistoja*. Kuvaaja: Hanna Vahvaselkä 2024.

Sinappiset sormenjäljet

”Eteläisen Afrikan perimätiedon mukaan aineilla, kuten vuoren tai veden mineraaleilla on muisti ja ne kantavat alkuperäistä tietoa” (Bobabe 2023, Kiasman näyttelyn seinätekstit). Myös ihmiset ovat käveleviä ja puhuvia mineraaleja ja ihmiskunta monimutkainen materiaallinen järjestelmä (Bennett 2020, 38–39). Uusmaterialistinen tutkimus on purkanut subjekti–objekti-jaottelua kyseenalaistamalla materian passiivisuutta sekä ihmiskeskeistä ajattelua. Inhimilliset ja ei-inhimilliset, elottomat ja elolliset toimijat muodostavat kokonaisuuden ja merkityksiä kuhisevan hybridin toimijaverkon, jossa ihminen nähdään osana materiaalista todellisuutta jatkuvassa vuorovaikutuksessa erilaisten materiaalisuuksien kanssa (mm. Bennett 2020, 15; Hankonen 2020, 113; Iovino ja Oppermann 2014; Savolainen ym. 2020, 62–64; Pylkkö 2013, 146–148; Woodward 2020, 25).

Kirjassaan *Materian väre* Jane Bennett (2020, 18) puhuu ”olio-voimasta” eli esineiden ihmisen mittakaavaan asettumattomasta aktiivisuudesta. Bennett (2020, 29) kutsuu ”materiaalin vitaalisuudeksi” tavallisten ihmistekoisten esineiden outoa kykyä ylittää asemansa objekteina ja muuttua ”väreileviksi olioiksi, joilla on tietty oma tehoisuutensa”. Myös Pylkön (2013, 125–126) mukaan aine on paljon henkisempää ja henki paljon aineellisempää kuin yleensä myönnetään, sillä ”ainetta, ruumista tai esineitä ei voida selittää ilman henkeä, joka niistä jotakin tietää, eikä henkeä voida selittää ilman ainetta, ruumista tai esineitä, missä se toteuttaa itseään.”

Onko Kukkosaunan ovenkahvoissa ja Juojärven muissa puissa olio-voimaa, joka herättää menneisyyden henkiin, vai onko materiaalin vitaalisuus vain omia ja lainattuja muistoja sekä affekteja, jotka ovat kasautuneet Kukkosaunaa koskevien ajatusten ympärille?

Ekokriittisten uusmaterialististen tutkimussuuntausten mukaan kaikilla asioilla, materiaaleilla ja olioilla on kyky kommunikoida jotain itsestään muille olennoille. Sekä inhimilliset että ei-inhimilliset tarinat ovat sidoksissa toisiinsa. Posthumanistinen ja uusmaterialistinen tutkimus tunnistaa lukuisia erilaisia aistitodellisuuksia, joista ihminen ei voi omien rajoitteidensa vuoksi sanoa juuri mitään. Nämä todellisuudet voivat kuitenkin kohdata ja läpäistä toisiaan joiltain osin. Tämä horisontaalinen kokeminen muiden materiaalien kanssa on askel kohti ekologista herkkyyttä. (Esim. Iovino ja Oppermann 2014, 5; Keto 2022, 155–156; Bennett 2020, 37.)

Materiaalien kanssa ja materiaalisissa prosesseissa jatkuvasti työskentelevänä, käsityölähtöisenä kuvataiteilijana materiaalin puhe, materiaalin muisti ja materiaalin toimijuus ovat minulle arkipäivää. Taiteilijana voin myös helposti nähdä sielullisen aineellisessa (ks. esim. Salminen ja Vadén 2024, 73), mutta materiaalin muisti voi olla myös jotain vähemmän mystistä. Se voi olla savipartikkelien asettautumista järjestykseen muovauksen aikana (Ruuttunen 2024) tai lumen painon alla kaarevan muotonsa saanut puisen keinutuolin jalka.

Oman taiteellisen tutkimukseni yhteydessä olen puhunut puun muistista ja tarkoittanut sillä materiaalin omaa kykyä tallentaa ja välittää tietoa. Esimerkiksi Kukkosaunan puiset koukut ja ovenkahvat kertovat puunsa tarkasti valinneesta ja niitä huolellisesti vuolleesta ja hioneesta henkilöstä, mutta kahvoihin ja koukkuihin on jäänyt myös tuntu niitä koskettaneista muista ihmisistä ja ei-ihmisistä: saunatakeista, kalaverkoista ja sinapilla sotkeentuneista pikkuisista sormista. Puisten esineiden muodoista ja sijoittelusta voimme lukea ajan muotivirtauksista ja kulttuurisista käsityksistä, ja materiaalin muisti voi näkyä lommoina ja patinana esineiden pinnalla. Konkreettiset aistein luettavat jäljet ja merkit kertovat omaa tarinaansa, mutta materiaali puhuu myös itsestään ja kasvupaikastaan. Siinä on säilössä sään, vuodenaikojen ja vuosien vaihtelut ja ”siemenissään se siirtää vaikeimmat muistonsa jälkipolville” (Färdig 2023). Silmämääräisesti puun vuosirenkaista voi lukea takatalvet ja nälkävuodet, radiohiiliajoituksen avulla voimme selvittää tapahtumia vielä kauempaa. Jopa näennäisesti huomaamattomat merkit materiaalissa ovat jälkiä menneistä biosfääreistä.

Näyttelijä Hannu-Pekka Björkman (2022) on pohtinut kolumnissaan luonnontajua, sää- ja paikkaherkkyttä sekä luonnon muistia. Hän kirjoittaa: ”Ihmisen historia kulkee rinnakkain ja limittäin kaiken elävän ja elottoman kanssa. [--] Puut muistavat historiansa ja puhuvat siitä omalla kielellään. Niiden muisti ulottuu kauemmas kuin ihmisen ikä...” (Björkman 2022). Kukkosaunan edessä kasvavasta kilpikaarnaisesta männystä talvella 2022 pudonnut oksa on vuosirenkaiden mukaan noin satavuotias, joten itse mänty on useamman sukupolven ajan seurannut eloa rannalla. Se on kokenut lähietäisyydeltä myös saunan rakentamisen.

Myös koko ympäristö muistaa ja antaa aavistuksen ajasta ja tapahtumista jopa historiankirjoituksen tuolta puolen. Juojärvi on mannerjään sulamisen yhteydessä muotonsa saanut muinaisjärvi, jonka rannoilla sen saarista löytyneiden kalliomaalausten ja

asutusten jälkien perusteella on metsästetty ja kalastettu jo kivikaudella (esim. Koistinen 2021). Itämerensuomalaisissa kulttuureissa erilaisia luonnon muovaumia on pidetty lähtökohtaisesti voimallisina paikkoina, ja niihin on jäänyt tuntu eletystä elämästä. Suomalais-ugrilaisilla tuntuukin olevan jonkinlainen ”kuudes aisti” meihin voimakkaasti vaikuttavia paikkoja varten (Mikita 2022, 245, 290). Joskus myös esimerkiksi kuolemantapaus saattaa jättää paikkoihin erityistä luonto-voimaa, merkitysenergiaa tai väkevyyttä (Salminen ja Vadén 2024, 75). Niin on käynyt myös Laivasaaren edessä Juojärvellä.

Kuvitteellinen keskustelu maisemassa

Kafkan (1977, 85–86) novellissa *Perheenisän huoli* Odradek on eräänlainen mytty sekä elotonta materiaa että vitaalista elämää. ”Se on puinen ja silti eläväinen, verbaalinen mutta vegetaalinen, elävä mutta liikkumaton” (myös Bennett 2020, 35). Odradekin määrittely on vaikeaa ja lopulta novellissa päädytään pohtimaan voiko Odradek kuolla. Niin tuskalliselta kuin se saattaa tuntua, ei vitaalista materiaalisuutta voi koskaan todella heittää pois, sillä Bennettin (2020, 32) mukaan vitaalinen materiaali jatkaa toimiaan vielä pois heitettynä roskana tai ei-haluttuna hyödykkeenäkin.

Museot, kaatopaikat ja kotialttarit ovat täynnä hankalasti määriteltävää, monenlaista muistia sisältävää materiaa, joka kertoo omalla kielellään menneistä ajoista ja edesmenneistä sukupolvista. Kukkosaunan takan reunalla tuikkukupin virkaa toimittava kummallinen kuparinen valos ei ole vain pelkkä tuikku- tai tuhkakuppi, vaan jotakin enemmän: se on menneen ajan ja paikan tuoja. Sen lisäksi että se kertoo edesmenneistä sukulaisista ja heidän mieltymyksistään, arjestaan ja työstään, kertoo se myös pienen kaivospaikkakunnan historiasta ja lopulta maan alla syntyvistä mineraaleista ja kokonaisista geologisista aikakausista.

Muistin paikkana taas koko Kukkosaunan ympäristö, vedestä nostetut litteät kivet ja niistä siististi ladotut polut ja rantapenkereet kertovat rakentajansa ahkeruudesta ja maiseman tajusta. Samaan aikaan matala lahti, vastarannan mökit ja läheiset venevajat kertovat puolestaan niitä ymmärtävälle maaseudun rakennemuutoksesta ja mökkeilykulttuurista. Muistojen kautta voimme maisemasta lukea myös sellaista, mitä siellä ei enää ole (Björn 2023, 9–10). Läheinen käytöstä poistettu junarata ja entinen satama voivat avata kokonaisen pienen kaivosyhteisön historiaa, sen arkea ja lomanviettotapoja. Ne voivat myös viestiä maan alta löytyvistä mineraaleista ja puhua kansantalouden kieltä.

Aineellisiin esineisiin liittyy aineettomia merkityksiä; muistoja ja jopa maagista ajattelua (Mäntylä 2019, 71). Aineellisuus myös yhdistää eläviä ja kuolleita. Vaikka ihmiset ”asuvat muistoissa eivätkä esineissä”, niin konkreettinen materiaalinen esine voi nostaa mieleen lämpimiä muistoja ja täyttää menetyksen aiheuttaman tyhjiön. Odottamattomat ja väkevät aistielämykset avaavat muistin salpoja, esineet ja elämänhistoria kietoutuvat yhteen ja herättävät historian henkiin (mm. Mäntylä 2019, 76–77; Karjalainen 1997, 234; Kajander ja

Koskinen-Koivisto 2021, 357). Jotta tapahtumat ja kokemukset voi jakaa, on ne artikuloitava välitettävään muotoon – esimerkiksi puisiksi teoksiksi.

Valdur Mikitan (2022, 244) mukaan tie ei olisi yltänyt nykyiselle tasolle, jos eivät ihmiset olisi aika ajoin päässeet lataamaan elintärkeää maagista potentiaaliaan sivilisaation hylkäämillä kesämökeillään. Hän kirjoittaa: ”Sivistynyt ihminen kuuntelee musiikkia, virolainen kuuntelee mustikkaa” (Mikita 2018, 176). Elokuun lopun aurinkoisena päivänä vuonna 2024 kyykin Kukkosaunan vieressä mättäällä puolukoita kuunnellen ja mietin tätä artikkelia, sen näkökulman rajausta ja tutkimuskysymyksen tarkennusta. Taiteellisessa tutkimuksessa affektit muodostavat eräänlaisen ajattelun ohjenuoran. Tutkimus nostaa pintaan tietoa, jonka affektiivista ja tiedostamatonta alkuperää ei kielletä, vaan pikemminkin hyödynnetään. (Bush 2019, 187.) Tutkimuskysymyksen voi olla aluksi epämääräinen aavistus ja alkaa selvittää vasta matkan varrella, tutkimusta tehdessä.

Affekti on mahdollisuutta liikuttaa ja tulla liikutetuksi (mm. Kajander ja Koskinen-Koivisto 2021, 354) ja ymmärtäminen alkaa, kun jokin puhuttelee meitä (Gadamer 2004, 38–39). Kun kosketin vuosia sitten edesmenneen sukulaisen vuolemaa ovenkahvaa, kosketti kahva minua takaisin. Sitä olen tutkimuksessani koettanut käsin työskennellen käsittää. Aloitellessani *Haavat. Haparoivia ajatuksia, maisemasta ja maisemassa* -teokseni tekemistä kesällä 2023, pyöri mielessäni kuvitteellinen keskustelu Kukkosaunan laiturilla. Kirjoitin sen silloin osaksi teosta mutta pyyhin pois liian sentimentaalisenä. Olkoon se tässä lopuksi tutkimuskysymykseni tarkennuksena:

- Mietitkö koskaan millainen sun ukki oli?
- Täh?
- Niin, että kertooko sun isäs sulle koskaan siitä mitään?
- Hmm...
- Sehän oli ollu sodassakin.
- Nii?
- Tiedätkö miten se kuoli?

Kirjoittajasta

Hanna Vahvaselkä (KuM, hanna@vahvaselka.fi) on Mikkelissä asuva ja ammatissa toimiva kuvanveistäjä, joka on työskennellyt puumateriaalin parissa yli kaksi vuosikymmentä. Paraikaa Vahvaselkä tekee kuvataiteen tohtorin väitöstyötä Taideyliopiston Kuvataideakatemiassa, kiinnostuksen kohteenaan materiaalin ja muistin yhteen kietoutuminen.

Abstract in English:

The article is based on a small place called Kukkosaua, located on the shore of Lake Juojärvi in Outokumpu, Eastern Finland, and on certain memory objects left behind by deceased family members. This article is written in connection to an artistic research project that explores the ways that material and memory intertwine, as revealed by working with wood. This research asks what kind of memory objects and materials can carry. What stories can they expose and bring to light? Materiality acts as an affective starting point for remembering, a tool for recalling as well as a carrier of memories. The material itself remembers, and in line with artistic research methods, not all remembering is articulated in words and concepts. Through the wooden narrative, the aim is to understand the past, bring into the present what is absent and slow down the fading of memories. Together with the wooden artworks created during the research, this article outlines a kind of topographic spatial representation of the past concerning Kukkosaua, also forming a sort of wooden monument of the past.

Keywords: artistic research, memory, monument, memory object, materiality, wooden narrative

Kirjallisuus

Arlander, Anette. 2012. "Performing Landscape as Autotopographical Exercise." *Contemporary Theatre Review* 22(2): 251–273. Luettu 16.4. 2024. <http://dx.doi.org/10.1080/10486801.2012.666736>.

Arlander, Anette. 2013. "Taiteellisesta tutkimuksesta." *Lähikuva* 26(3): 7–24. Luettu 5.9.2024. <https://doi.org/10.23994/lk.119930>.

Ball, Mieke. 2002. "Autotopography – Louis Bourgeois as Builder." Teoksessa *Interfaces – Women/ Autobiography/Image/Performance*. Toimittaneet Julia Watson ja Sidonie Smith, 163–185. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Busch, Kathrin. 2019. "Phantasmagorical Research: How Theory Becomes Art in the Work of Roland Barthes." Teoksessa *Artistic Research and Literature*. Toimittaneet Corina Caduff ja Tan Wälchli, 185–193. Brill Open. Luettu 16.4.2024. <https://doi.org/10.30965/9783846763339>.

Bennett, Jane. 2020 (2004). *Materian väre*. Suomennos: Tapani Kilpeläinen. Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura ry / niin & näin.

Björkman, Hannu-Pekka. 2022. ”Sen minkä elämä ottaa, luonto antaa takaisin.” *Eeva-lehti*, 22.6.2022. Luettu 20.8.2023. <https://www.eeva.fi/jutut/hannu-pekka-bjorkman-luonnon-kielioppi>.

Björn, Ismo. 2023. ”Mäkitornin merkkama maaseutumaisema – eletty tila ja menneen mielikuva.” *Maaseutututkimus* 31(2): 9–39. Luettu 5.2.2024. <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.137910>.

Björn, Ismo ja Olga Davydova-Minguet. 2022. ”Väärä katsoja: ylijäräinen elämäntapa ja kansallinen julkinen muisti.” Teoksessa *Kulttuurintutkimus tietämisen tapana*. Toimittaneet Taina Kinnunen ja Juhana Venäläinen, 105–140. Tampere: Vastapaino.

Bobabe, Dineo Seshee Raisibe. 2023. Kiasman näyttelyn seinätekstit.

Caduff, Corinna ja Tan Wälchli (toim.). 2019. *Artistic Research and Literature*. Brill Open. Luettu 5.2.2024. <https://doi.org/10.30965/9783846763339>.

Elo, Mika, Saijaleena Rantanen ja Leena Rouhiainen. 2023. ”Taidekirjoittaminen tutkimuksena.” *Synteesi* 42(4): 2–5.

Elo, Mika. 2009. ”Kara, hankala kapula.” Tutkimusekspositiossa *Some works and their afterlife*. Research Catalogue. Luettu 18.11.2023. <https://www.researchcatalogue.net/view/229280/229285>.

Färding, Aada. 2023. ”Puun elämä.” *Tiede Luonto* 3: 25–35. Luettu 30.7.2024. <https://www.digilehdet.fi/tiedeluonto/3735082c-79ff-4d66-9822-bb976c49854a>.

Gadamer, Hans-Georg 2004. (1986 ja 1987, valikoinut ja suomentanut Ismo Nikander.) *Hermeneutiikka*. Tampere: Vastapaino.

Gonzalez, Jennifer A. 1995. ”Autotopographies.” Teoksessa *Prosthetic Territories – Politics and Hypertechnologies*. Toimittaneet Gabriel Brahm Jr. ja Mark Driscoll, 133–150. Oxford: Westview Press.

Gröndahl, Laura. 2024. ”Artistic Research at Finnish Universities.” Internetsivusto. Luettu 5.9.2024. <https://disco.teak.fi/taiteellinen-tutkimus/en/artistic-research-at-finnish-universities/>.

Hahl, Seija. 1995. ”Kodin esineistö muistikuvien mukaan kerrottuna.” *Elektroloristi* 1. Luettu 16.4.2024. <https://journal.fi/elore/article/download/78182/39079?inline=1>.

Hautamäki, Irmeli. 2010. ”Nykytaide ja hermeneuttinen filosofia.” Internetsivusto. Luettu 2.5.2024. <https://filosofia.fi/fi/ensyklopedia/nykytaide-ja-hermeneuttinen-filosofia#Hermeneutiikka%20ja%20nykytaide>.

Hankonen, Ilona. 2020. "Porilaisten Joki." Teoksessa *Joen taju*. Toimittaneet Marjo Heino, Maunu Häyrynen, Vuokko Kemppi-Vienola ja Kati Kunnas-Holmström. Turun yliopisto/ Kulttuurituotanto ja maisematutkimus ja Porin taidemuseo. Luettu 21.05.2022. https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/166199/JOEN_TAJU-e.pdf?sequence=1&jaisAllowed=y.

Iovino, Serenella ja Serpil Oppermann. 2014. "Stories Come to Matter." Teoksessa *Material Ecocriticism*. Toimittaneet Iovino, Serenella ja Serpil Oppermann, 1–17. Indiana: University Press.

Kafka, Franz. 1977 (1935). "Perheenisän huoli." Suomennos Aarno Peromies. Teoksessa *Novelleja*. Helsinki: Otava.

Kaikkonen, Kaarina. 2014. "Taiteilijaelämää." Yle Areena podcast. Kuunneltu: 2.5.2024. <https://areena.yle.fi/podcastit/1-2233301>.

Karjalainen, Pauli Tapani. 1997. "Aika, paikka ja muistin maantiede." Teoksessa *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Toimittaneet Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela ja Sirpa Tani, 227–241. Tampere: Vastapaino.

Karjalainen, Pauli Tapani. 2006. "Topobiografinen paikan tulkinta." Teoksessa *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Toimittaneet Seppo Knuuttila, Pekka Laaksonen ja Ulla Piela, 83–92. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Keto, Sami. 2022. *Enemmän kuin sapiens. Kasvu elonkirjon jäseneksi*. Helsinki: Into.

Kajander, Anna ja Eerika Koskinen-Koivisto. 2021. "Aistikokemus ja affektiivisuus arjen materiaalisen kulttuurin tutkimuksessa." Teoksessa *Paradigma: näkökulmia tieteen periaatteisiin ja käsityksiin*. Toimittaneet Niina Hämäläinen ja Petja Kauppi, 350–365. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Kalevalaseuran vuosikirja, 100. Luettu 23.8.2024. <https://doi.org/10.21435/ksvk.100>.

Koistinen, Mikko. 2021. "Juojärvi – Itä-Suomen salattu helmi." Visit Tuusniemi ja Kaavi. Internetsivusto. Luettu 28.4.2024. <https://www.visittuusniemikaavi.fi/post/juoj%C3%A4rvi-it%C3%A4-suomen-salattu-helmi>.

Kokko, Sirpa. 2007. *Käsityöt tyttöjen kasvatuksessa naisiksi*. Väitöskirja, Joensuun yliopisto, kasvatustieteellinen tiedekunta. Luettu 15.10.2023. <https://core.ac.uk/download/pdf/15166938.pdf>.

Kormano, Riitta. 2014. *Sotamuistomerkki Suomessa. Voiton ja tappion modaalista sovittelua*. Väitöskirja, Turun yliopisto, Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos. Luettu 12.4.2020.

<https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/101094/Sotamuistomerkki%20Suomessa-1.pdf;jsessionid=CoBoBC8oC9217275E83E2C35EDE03EF6?sequence=2>.

Miettunen, Katja-Maria. 2013. ”Muistelu historiantutkimuksen haasteena ja mahdollisuutena.” Teoksessa *Muisti*. Toimittaneet Jani Hakkarainen, Mirja Hartimo ja Jaana Virta, 167–178. Tampere: Yliopistopaino.

Mikita, Valdur. 2018. *Kantarellin kuuntelun taito itämerensuomalaista maailmankuvaa etsimässä*. Suomennos: Anniina Ljokkoi. Turku: Sammakko.

Mikita, Valdur. 2022 (2013 ja 2021). *Lingvistinen metsä*. Suomennos: Anniina Ljokkoi. Turku: Sammakko.

Mäkikoskela, Riikka. 2015. *Ympäri, sisällä: Kolmiulotteinen työskenteleminen kuvataiteessa*. Väitöskirja, Aalto-yliopisto, Taiteen laitos. Helsinki: Aalto ARTS Books. Luettu 31.3.2019. https://shop.aalto.fi/media/filer_public/f6/38/f638ea2d-9a05-4f7d-9e7c-1d95efb1ca47/makikoskelaweb.pdf.

Mäntylä, Janne. 2019. ”Niihin tuntuu latautuneen menneisyyden voimaa” – *Merkityksenanto, maaginen ajattelu ja onnenesineiden kuvaukset yliopistopiskelijoiden tärkeissä esineissä*. Pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto, Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos, Uskontotiede. Luettu 20.2. 2024. https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/147426/Mantyla_Janne_opinnayte.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Pollock, Della. 1998. ”Performing Writing.” Teoksessa *The Ends of Performance*. Toimittaneet Peggy Phelan ja Jill Lane, 73-103. New York: New York University Press.

Pyökkö, Pauli. 2013. *Ajatus ja kädet*. Taivassalo: Uuni.

Ruuttunen, Paula. 2024. Saven muisti. Kahdenkeskiset työhuonekeskustelut taiteilijan kanssa 27.1.2024 ja 19.4.2024.

Salminen Antti ja Tere Vadén. 2018. *Elo ja anergia*. Tampere: niin ja näin.

Salminen Antti ja Tere Vadén. 2024. *Merkitys ja ala-aine*. Tampere: niin ja näin.

Savolainen, Ulla, Karina Lukin ja Anne Heino. 2020. ”Omaehtoisen muistamisen materiaalisuus ja monimediaisuus: Muistitietotutkimus ja uusmaterialismi.” *Elore* 27(1): 60–84. Luettu 16.4.2024. <https://doi.org/10.30666/elore.89039>.

Valkonen Jarno. 2022. *Mökin kanssa ajattelu. Ympäristösosiologinen mielikuviutus ympäristökräisin aikakaudella*. Tampere: Vastapaino.

Varto Juha. 2017. *Taiteellinen tutkimus. Mitä se on? Kuka sitä tekee? Miksi?* Helsinki: Aalto ARTS Books.

Vilkko, Anni. 1997. *Omaelämäkertä kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto, sosiaalipolitiikan laitos. Helsinki: SKS

Woodward, Sophie. 2020. *Material Methods. Researching and Thinking with Things*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC, Melbourne: SAGE.

Ziegler, Denise. 2022. "Teaching sharing learning." Teoksessa *Visual Artist's Workbook. Essays and exercises on teaching arts*. Toimittaneet Denise Ziegler ja Pilvi Porkola, 13–23. Helsinki: Taideyliopiston Kuvataideakatemia.